

”מעשה בלולי ה...” מאת דבורה עומר

יחידת הוראה לכתות ג'-ד'

דר' אסתר מלחי

הרציונל לכתבת יחידת ההוראה

הספר שלפנינו **מעשה בלולי ה...** (י. שרברק, 1967; הדפסה 14, 2011) הוא אחד הידועים והמוכרים בספרות הילדים העברית. לפני שנים רבות הוא שודר בהמשכים בשידורי הרדיו לילדים וזכה להקלטות אומנותיות. הוא מופיע במהדורות חוזרות ודורות של ילדים גדלים עליו. בספר זה מוכיחה דבורה עומר את יכולת הכתיבה שלה היודעת להעניק צבע ומינון מדויק לסיפור. העלילה עוברת עליות וירידות של מתח והרפיה שלתוכן ”מוזלפים” הומור, עצב, מתח, רגש, אמפתיה, אך גם עיון בדילמות ובשאלות חיים המעוררות את החשיבה והביקורת. ברקע מופיעים תיאורי נוף קצרים והווי שכונתי, המאפיינים כל כך את ארצנו. הסיפור עוסק גם ברקמות יחסים משתנה בין שני הגיבורים הראשיים, אך גם בינם לבין יישוב, לבית הספר, להוריו של גדי ולחבריו. העלילה פשוטה אך מותחת. הספר הפך זה מכבר לקלאסיקה בספרות הילדים העברית.

מפגש עם ספר שלם

המפגש עם יצירה סיפורית שלמה, המלווה על ידי מורה או ספרן, משמש עילה נוספת ליחידת הוראה זו לתלמידי הכיתות ג'-ד'. תפקיד המלווה הוא ליצור לקריאה מסגרת תומכת ומחזקת שתביא הכוונה, הנחיה (עקיפה או ישירה), והגדרת משימות נלוות בתחומי המבע השונים. המפגש המונחה עם ספר, שונה מהוראה של שירים וסיפורים קצרים. במפגש זה המטרה היא להעצים את חוויית הקריאה הרגשית והקוגניטיבית, באמצעות דיאלוג דו-סטרי עם היצירה. ההתייחסות לספר היא כאל יחידה שלמה שיש לה ייחוד משלה מבחינת הנושא, הז'אנר הספרותי, דרכי העיצוב והשימוש באמצעים ספרותיים. מטרת העל של המפגש היא לעצב אוהבי ספר, הקוראים מתוך הנאה והבנה. מטרתנו, מורים או ספרנים, להעצים את חוויית הקריאה מתוך חיבור אישי של שיתוף ויצירתיות. הפעילויות שנציע יתמקדו בהקניית כלים להערכה וביקורת, לחשיבה עצמית, לעיצוב השקפת עולם ולפיתוח הבנה ספרותית המעמיקה את הקשר בין הקורא ליצירה. ביצירה שלמה נוכל לעמוד על מהלכים עלילתיים ורגשיים, התפתחות הדמויות ודרכי אפיון. ההתבוננות הרפלקטיבית שלנו תעזור לנו לגבש עמדות ודעות.

השיח עם הספר יתקיים בשלושה מישורים: **ספרותי** (בחינת הז'אנר, הדמויות ועיצובן, מקומו של היוצר, האמצעים הספרותיים-אמנותיים, הלשון והסגנון); **חזותי-אמנותי** (עיצוב ואיור); **מוסרי-ערכי** (משמעויות, דילמות, ערכים הומניסטיים וכד').

הבחינה הספרותית

א. עליה

מבוא: המחברת פתחה את הספר במבוא, בו היא פונה אל הילדים הקוראים. אנו מכירים סיבות שונות המביאות את היוצר לכתוב מבוא או הקדמה (ולעיתים גם "אחרית דבר"): לעיתים הוא פורש לפני הקוראים את המניעים לכתיבת הספר, לפעמים הוא מעלה מחשבות או רעיונות שמתייחסים לסיפור. הסופר היודע עד כמה הקוראים מעדיפים סיפור אמיתי שהתרחש במציאות, מעוניין לשכנע אותם שאכן הכול קרה ואולי אפילו הוא היה עד להתרחשות. יש כותבים שחשים צורך להוסיף פרטים חשובים להבנת הסיפור ועוד.

שם הספר: במבוא לספר שלפנינו, הסופרת מתייחסת לשם הספר. אין אנו יודעים מיהו אותו "לולי" ומה הוא. הסופרת כמובן אינה מגלה ומעוררת יותר את סקרנותנו ואת סימני השאלה, אך היא מבטיחה שהכול יתבאר ויתגלה בהמשך.

הז'אנר (סוגה): בראשית עיוננו, עלינו להגדיר את הז'אנר בו נכתב הסיפור. כרבים מסיפוריה של דבורה עומר זה סיפור ריאליסטי. סיפור כזה מבטא את מבטו של הסופר על החיים בדרך של עיצוב אמנותי. היוצר מעצב את המציאות כפי שהיא משתקפת בתודעתו של אדם מן היישוב. הסיפור הוא בבואת החיים. לכן סיפורים ריאליים לילדים ינסו לשקף את עולמם של הילדים, את בעיותיהם, שאלותיהם ואת מערכות היחסים שהם מקיימים עם סביבתם: משפחה גרעינית או מורחבת, חברה, מוסדות שונים בהם הם נפגשים וכד'. ככל שעולה גיל הילדים, הנושאים מסוגלים להתרחב ולהתגוון, אך בדרך כלל עולמו של הילד עומד במרכז.

מבנה העלילה: עלילת הסיפור בנויה ברצף קוהרנטי ברור. מבחינת הזמן – זהו סיפור ליניארי שמתפתח. יש בו עליות ומורדות שיוצרות מתח והרפיה. המתח מעורר את הקריאה ואילו ההרפיה מאפשרת לקורא לנוח ולעכל את ההתרחשויות. במות ההתרחשויות (זמן ומקום) ברורות:

א. המושב (המרחב האנושי הציבורי, והמרחב הפרטי של גדי).

ב. גן החיות בתל אביב ובבאר שבע.

ג. השדה והמערה – הטבע הפתוח.

ד. אפריקה. מקום חדש, בלתי ידוע, שהוא בגדר נעלם.

במת ההתרחשות הראשונה והמרכזית: המושב

הספר פותח באקספוזיציה ארוכה ומעוררת סקרנות בקשר לזהותו של הגיבור הראשי. שלושת הפרקים הראשונים (מתוך 15), שואלים (ביחד עם הקוראים): מיהו "לולי"? האפשרויות השונות מתפתחות בצמוד לעלילה: תינוק נטוש?, רוח נושבת בין השיחים?, חיה? חתול? חתול ביצות? מפלצת? ואולי לא דבר? הוויכוח הארוך בין הילדים בשדה מגביר את המתח: מישהו יילל שם, סתם שטות, שמעתי קול מבקש ומתחנן, תינוק נפחד, חתול פצוע, גור...

גדי הוא היחיד ש"שומע" את "אמירותיו" של היצור ו"מתרגם" אותן עבורנו: "אל תעזוב אותי כאן בלילה ובקור" ובהמשך: "קר לי. אני רעב. מיאווי, אני פוחד. מיאווי. עוד מעט לילה – מיאווי". (עמ' 12). אמירות אלה מרמזות על מערכת היחסים שתפתח בהמשך בין שני הגיבורים. זאת בניגוד לראייתם של ההורים שאומרים: "זה לא גור" אמר אבא. "זה איזה חתול-בר נורא, או חתול ביצות" (עמ' 14), ובהמשך: "אין זה חתול. זוהי חית טרף, היה אבא מוסיף" (עמ' 18). הילדים אומרים: "הוא נראה עכשיו אכזרי נורא" (עמ' 20). בפרק הרביעי מובא הזיהוי המוחלט בעזרתו של דן, איש גן החיות: זה נמר שעלול להיות טורף ומסוכן. העיסוק הרחב בזהותו של הגיבור משמש כאמצעי להגברת המתח, אך גם כהתמקדות בכל מה שיקרה בסיפור בהמשך בגלל זהותו של הנמר.

גדי מאמין שכולם יירגעו ויקבלו אותו ואת ידידו הנמר, אך ההתפתחות הבאה היא מסכת לחצים מצד אנשי המושב שדורשים את סילוקו ומרחיקים גם את גדי, שמרגיש בודד בבית הספר, בבריכה, ובשכונה. הוא שומע לחישות של שנהא: "מתי כבר ייקחו אותי?" (עמ' 33). במהלך כל הסיפור אנו מתוודעים לתכונותיו של גדי ובעיקר למסירותו ולנאמנותו לנמר. בהמשך יש שוב רגיעה אך גם תנודות של קרבה וריחוק מצד אנשי המושב. זה השלב שבו היחסים בין שני הגיבורים מתהדקים מאוד ועולה שאלת הפרידה: האם אפשר בכלל לחשוב על פרידה ביניהם? הידידות היא כל כך מרגשת והדוקה. אך האם יגיע הרגע שלא תהיה ברירה?

במת ההתרחשות השנייה: גן החיות בתל אביב, ואחר כך בבאר שבע

אחרי האכזבה מהתנהגותו של הנמר אין לגדי ברירה. משכנעים אותו שגן החיות הוא המקום בו אנשים באים ללמוד על החיות. כמו כן הטיפול הוא טוב, המזון זמין, יש רופא לחיות, יש שם עוד נמרים ולולי לא יהיה בודד (עמ' 45). שוב מתנדנדת העלילה בין מתח להרפיה: הנמר בורח, גדי מתגעגע, גדי נאלץ "לרמות" את הנמר ולהכניסו לתא במרמה: "בוא חמודי, קרא גדי, אתה יכול לסמוך עלי, לא אעשה שום דבר לא טוב. נכון? זה רק ניסיון. אם הוא לא יצליח – אני מבטיח לך שאוציא אותך מכאן. בוא, לולי...לו...לי" (עמ' 58). האם מותר לעשות זאת? לרמות את ידיד נפשו? "הוא אף מבין מדוע אין לולי מוכן לסמוך עליו. הוא מעל באמונו. עתה עליו להוכיח לידידו כי למרות הכול אפשר לסמוך עליו" (עמ' 87). גדי מזניח את הלימודים. הטבעת מתהדקת סביבו. אין מי שתומך בו מלבד אהבתו של הנמר. אופיו ישר ומסור והוא אינו מסוגל לשקר או לבגוד. הוא עומד בלחצים, אך האפשרויות מצטמצמות וכוחו אוזל. בדידותו מחריפה. הוריו מתנגדים לקשר עם הנמר. בבית הספר הוא נכשל, החברים רחוקים, ואפשרויות אספקת המזון וצרכי היסוד של הנמר הולכות והופכות קשות ובלתי אפשריות.

במת התרחשות שלישית: הטבע, השדה והמערה שבוואדי

אבא של גדי מסביר לו שגם המערה היא סוג של שבי, ואין היא טובה מהשבי של גן החיות: "האם באמת אתה עושה לו טובה?" (עמ' 105).

זהו שלב לפני האחרון, לפני החזרה אל הטבע. המערה היא גורם מטרים הרומז על במת ההתרחשות הרביעית – אפריקה. הציביליזציה והחברה האנושית אינם מתאימים לחיי נמר או כל חיה טורפת אחרת שבנויה לחיות ולהתקיים בטבע. הנמר הוא טורף מסוכן. כל קיומו הוא על מאבק ההישרדות בטבע. גדי מנסה לשכנע אותו שעליו לשהות בגן החיות, אך הוא אינו מסכים ותגובתו היא אלימה ומסוכנת. גדי מבין שיש למצוא מוצא. איש גן החיות ואיש שמורות הטבע לוחצים לפתרון וכן ההורים שהמתינו בסבלנות להחלטתו של גדי שיקרא נכון את המציאות. כל הסובבים אותו מסכמים על המהלך הבא: על מוצא בלתי צפוי אך הגיוני.

במת ההתרחשות הרביעית

חזרה אל הסביבה הטבעית, אפריקה על יערותיה. זו הדרך לדאוג להמשכיות משפחת הנמרים. זה החופש. שם יתעוררו חושי הטרף והיכולות המולדות הטבעיות שלו. הנמר אינו מתנגד כי גם הוא "מבין" שזהו המוצא אל החופש, אל החיים.

סיום: הראייה הריאליסטית של הסופרת לא אפשרה לסיים את הספר ב"הפי אנד", בו גדי והנמר ממשיכים לחיות ביחד בשמחה ובנחת במושב. גם החיים בגן החיות לא נראו ראויים בעיניה. זהו שבי, כלוב מזהב – אבל כלוב. המוצא הוא שהנמר יגיע למקומו הטבעי, בו יוכל לרוץ, להילחם, לחיות בחיק קהילתו, להעמיד צאצאים, לטרוף, להשתמש בציפורניו ובשיניו וכד'. גדי ישוב עמוס זיכרונות וניסיון חיים ללימודים, לחברה ולמשפחה. ההורים והמושב ישובו לשגרה. המתח ירד, ייחסך המזון הרב. הפחד מהנזקים של הנמר יפוג. הבעיה נפתרה אך עולים הלקחים ועולות השאלות.

ב. דמויות

במרכז הסיפור עומדות שתי דמויות ראשיות: ברצוננו לבדוק האם הן סטטיות, קבועות, או משתנות. השינוי בדמויות יכול להיות פיזי, נפשי או רגשי.

גדי: אכן דמותו של גדי אינה משתנה במהותה. מתחילת היצירה אנו מכירים אותו כילד אחראי, בן טוב להוריו, חברותי, תלמיד טוב. עם מציאת הנמר אין הוא עוזב אותו. הוא "שומע" את תחנוניו לבל יעזוב אותו. מכאן ואילך הוא מסור לנמר. הוא חושב עליו ודואג לו. מאחר והוא בטוח ביכולתו של הנמר להמשיך ולחיות אתו, הוא אינו מוותר על העיקרון. הוא מצהיר שהוא מסוגל לאלף אותו ולגדל אותו. הוא מוותר על החברה, על האוכל שלו, על שמו הטוב והצלחתו בבית הספר. החברה מבודדת אותו אך הוא דבק באמונתו. השינויים הזמניים שחלים בהתנהגותו קשורים לשינויי הרגע. אך תכונותיו הבסיסיות אינן משתנות. הוא משתף פעולה עם הרשויות או נלחם בהן רק לטובת ידידו הנמר. כל מעייניו נתונים לחברות אתו. גדי מדבר בזכותו, סולח לו ומדבר אליו כמו אל אדם. הוא דבק בערכיו לאורך כל הספר, עד לעמוד לפני האחרון שבו עליו לוותר. לאורך הספר גדי הופך בעצמו להיות ל"אחר": חברו מתרחקים ממנו והוא חש בודד, נעזב ובלתי מובן. אחרי הפרשה הזאת ישוב גדי להיות כפי שהיה לפניו, ילד ממושמע וחברותי.

הנמר: מהלך העלילה מושפע מהתפתחותו של הנמר. ברגע שהוא גדל והתנהגותו מאיימת על הסביבה, נוצרת הבעיה. כששיניו צומחות וציפורניו ניכרות, היחס אליו ואל גדי משתנה. ככל שהוא גדל כך מסתבכים העניינים. האפשרות שהוא יחיה במושב עם גדי ואנשים אחרים, אינה מתקבלת. ההשתנות הפיזית שלו מגור חיות לבוגר, גוררת אחריה שפת גוף והתנהגות אלימים, שאינם מקובלים על החברה. הסופרת מתארת אותו באופן ישיר וברור: הנהמות, הזלילה בכמויות עצומות, הכוח וכד'.

מערכת היחסים בין גדי והנמר היא מאד אמפאית. הנמר "מבין" את דבריו של גדי ומגיב עליהם. הוא נרתע מהאיומים של גדי. גדי "מתרגם" את תגובותיו ורגשותיו של הנמר ללשון בני אדם, אך בסופו של דבר, הנמר נשאר נמר.

דמויות משנה: דמויות המשנה הם ההורים שמלווים את גדי בסבלנות לאורך כל הדרך. הם משוחחים אתו, מסבירים לו, ומצפים בסבלנות שישגיע הרגע שגם הוא עצמו יבין שלא יתכן המשך לידדות בינו לנמר. במקרים שונים הם שותקים ואף מעלימים עין.

דמויות משניות נוספות הן דן, איש גן החיות וחיים, שומר שמורת הטבע. שניהם מייצגים את טובתן של החיות. דן מעודד את גדי לבגוד בנמר ולשקר לו, מתוך אמונה שטובתו של הנמר ושל האנשים היא שהנמר יהיה בגן החיות, אך כך מאבד הנמר את אמונו בגדי (עמ' 56-62).

דמויות רקע: אנשי השכונה, הפוחדים מהנמר ומהנוזקים שהוא עלול לגרום, המורים בבית הספר שאינם מודעים למצוקתו של גדי, החברים שמתרחקים ואינם מושיטים יד (רמזו מטרים מופיע כבר בתחילת הסיפור, כשכל הילדים עוזבים ומשאירים את גדי לבד: גדי קורא לילדים לחכות לו, אך הם לא הקשיבו לו: "הלכו... בכלל לא איכפת להם שנשארת כאן לבד") (עמ' 8).

הבחינה המוסרית-ערכית

בעלילה יש נקודות מפנה ושיאים שיוצרים את הסקרנות והעניין. הם מציבים שאלות ומעלים דילמות לעיון, כגון: הזיהוי הוודאי של הגור הקטן כגור נמרים. מיד עולה השאלה: מה יהיה האם יסכימו להשאירו בקהילה? מי יטפל בו? רגע לקיחתו של הנמר לגן החיות גם הוא מעורר שאלות: כיצד יגיב גדי? כיצד יגיב הנמר? האם זה יהיה סופו של הסיפור? רגע בריחתו של הנמר מגן החיות מעורר את השאלות: האם הוא מסוכן? אולי יתקיף את גדי או אנשים אחרים? כיצד יגיבו במושב? מציאת הנמר במערה שוב תעורר סקרנות וויכוח: האם יוכל גדי להמשיך לטפל בו? האם הנמר הפצוע והפגוע ישתף פעולה? הקורא המזדהה עם גדי נע מאופטימיות לפסימיות: האם ימצא הפתרון לטובת שני הגיבורים שיאפשר להשאירם ביחד? האלטרנטיבות נפסלות וההישארות במושב גם היא בלתי אפשרית. האם יש בכלל פתרון? הסופרת מותירה פערים בלתי מפוענחים בעלילת היצירה. היא מעלה בפנינו דילמות שונות שאנו חייבים להתמודד איתן באופן שכלתני ובאופן רגשי: האם חיה טורפת יכולה לחיות עם בני אדם? האם טוב לה בין אנשים שיש להם חוקים אחרים? האם האופי

הטבעי שלה עשוי להשתנות? כיצד נדאג להמשכיות שלה? האם האדם יכול למלא את המרכיבים החברתיים והאחרים הקיימים בטבעו של החי? האם ידידות כזאת תורמת לאדם? מהי נאמנות? האם כליאתו לטובתו היא בגידה? האם אפשר לביית ולחנך בעלי חיים? האם עמדת המושב היא נכונה? אולי יכלו לעזור ולשתף פעולה וכך למנוע את הפרידה? איך נתייחס לטענתו של גדי: "הוא רגיל לאנשים, הוא טוב לב אני חונכת אותו, תראה כמה הוא טוב וחביב" (עמ' 28). או אמירה אחרת שלו: "אבל זאת לא סיבה לשנוא מישהו ולכלוא אותו בכלוב, נכון?" (עמ' 29). על כך עונה לו אביו: "כן כן", אמר אבא, "באמת הגיע הזמן להפסיק את השנאה, את הפחד ואת הדעות הקדומות הללו". על כך עונה גדי: "את לולי כבר חונכתי לאהוב אנשים ולא לפחד מפניהם, הגיע הזמן ללמד זאת גם את בני האדם" (עמ' 33). הסופרת מעלה גם את השאלה: איזה מחיר יש לשלם על נאמנות למישהו בלתי מקובל (ואפילו חיה)? היא טוענת שאין לשפוט על פי המראה: "גדי: לא שופטים מישהו על פי הגודל". עולה גם שאלת הפרידה והכאב הכרוך בה: האם הפרידה יכולה להועיל?

במהלך העיסוק בדילמות מזומן לנו דיון במושגים: ידידות, חופש, נאמנות, זכויות בעלי חיים, צער בעלי חיים, רגש ושכל, אהבה, תכונות טבעיות (או מולדות), בדידות, לחימה על עקרונות ואמונות, הבנה שכלית לעומת תחושה רגשית וכד'.

היחס אל ה"אחר": אחד הנושאים המרכזיים בספר הוא מקומו של האחר: אל תוך הסביבה המקומית והחברתית של האדם, נכנסת דמות שבאה מבחוץ – "הנמר". האחר הוא לעתים קרובות השונה, הבלתי מוכר והבלתי ידוע שאינו חלק אינטגרלי מהחברה בה הוא מצוי (ארליך 2001). החברה האנושית מיוצגת על ידי גדי הילד ואילו הנמר מייצג את חברת החיות. בעל חיים טורף בא אל החברה התרבותית האנושית. גרין-שוקרון (2006) שואלת: מהי ההגדרה להיפוכו של אחר? ומשיבה: זהה, דומה, מוכר, מקובל נורמאלי – האחר הוא כל מה ששונה ממני ומהקבוצה אליה אני משתייך" (שם, עמ' 18). סצ'רדוטי (2013) טוענת כי "האחר" הוא מונח המציין את כל מה שהזהות החברתית השלטת דוחקת לשוליים. לדעתה המושגים "שונות" או "אחרות" כוללים זהויות רבות שונות ומגוונות.

בדרך כלל שואפים סיפורי הילדים ליצור אמפתיה עם השונה ולעורר מודעות לצרכיו המיוחדים. ספרות הילדים היא גורם חשוב בהשרשת ערכי מוסר וחברה. אולם בסיפור שלנו מתפתחת התנגדות שהולכת והופכת להגיונית ומקובלת נגד הישארותו של הנמר בכפר. החברה האנושית מאבדת את ההומוגניות שלה ומתפצלת: גדי נלחם על הישארותו וקליטתו של הנמר, אך חבריו, הוריו ויתר הדמויות האנושיות מתנגדים משום שאין בכוחו של הנמר להסתגל לכללים ולנורמות של החברה האנושית. החברה מאבדת את ההומוגניות שלה ביחסה אל הנמר.

לעצם השימוש בבעלי חיים בסיפורים, חלוקות הדעות. יש המעודדים וטוענים כי מוטב להביא סיטואציות מחיי האנשים בתוך סיפור על בעלי חיים. כך הבעייתיות מתרכזת, היא מרוחקת מבמת ההתרחשות האנושית הקרובה אלינו ומאפשרת התבוננות אובייקטיבית בסיטואציות. אפשר לשים

בפי החיות מסרים ומוסר השכל ולהימנע מאמירות ישירות של מסרים דידיקטיים ישירים. כך יקל על הקורא לקבלם. אורח החיים של בעלי החיים מעורר את סקרנותם של הילדים וימשוך אותם אל הקריאה. עיסוק בצד הרגשי של בעלי החיים יביא להזדהות רגשית של הילד ויעורר אמפתיה כלפי כל יצור. סיפורים אלה מהווים כלי להתמודדות עם פחדים מן הזר, המאיים, הבלתי צפוי וה"שונה" (דורון, 2000). לעומת המחייבים, טוענים השוללים שילוב בעלי חיים בסיפורים, כי תרבות המערב מתעלמת מהפגיעה בבעלי חיים (צ'בל, 2002). לדעת צ'בל הנתונים המוצגים אודות הקשר בין האדם לבעלי החיים הם כוזבים. האדם מוצג כשליט והחיות הן מכשיר בידיו.

בסיפור שלפנינו, מייצג הנמר את הביקורת על כליאתן של החיות בכלובים בגני החיות. מקומן של החיות הוא בטבע. זאת גם המסקנה עליה מסכימים כולם בסיומו של הסיפור. השונה בסיפור הוא שונה פיזית ומנטאלית. אופיו ותכונותיו אינם ניתנים לשינוי. הם חלק מעצם קיומו ומכאן המסקנה – ששילובו בחברה האנושית אינו אפשרי.

פעילויות – משימות יצירה, כתיבה ודיון

ההצעה היא להקדיש לעיון בסיפור שלושה שיעורים. הראשון יתמקד בעלילה, השני יעמיד במוקד את הדמויות והשלישי יעסוק בז'אנר, בתבנית ובמשמעות.

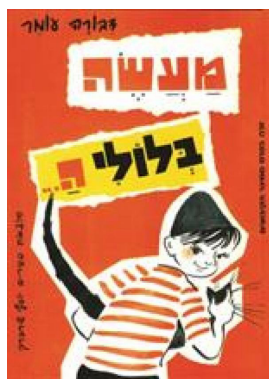
יחידת לימוד ראשונה: העלילה – מבנה ומשמעות

את העיון הראשוני נפתח בפעילות של **טרום קריאה**. נעיין בכריכה: בשם הספר ובאיור המצויר עליה (מדרש תמונה). עיון זה יעורר את סקרנותם של הילדים לרמזים אודות הסיפור: האיור מציג את שפת הגוף של הילד שאומרת הסתרה והגנה או חיפוי. הילד נראה שמח ואילו החיה מוסתרת ואין אנו יכולים לזהותה. שני איברים בולטים: הראש בעל השפם והזנב שהוא גדול יתר על המידה. שניהם, הילד והחיה, מצוירים כיחידה אחת.

שם הספר "מעשה בלולי ה..." שם הגיבור, "לולי", מרמז על שייכות,

על קשר בין שניים – לו-לי. ה' הידיעה שמלווה בשלוש נקודות רומזת על הסתרה, על סוד זהותו. ברור לנו שגיבורי הסיפור הם שניים. הבה נשאל שאלות על הכריכה: מה היא אומרת לנו ומה היא מסתירה? האם אנחנו יכולים להגדיר את נושא הספר ולשער את העלילה, מהלכה או סופה? מדוע מוסתר בעל החיים?

כדאי לקרוא יחד את המבוא שכתבה הסופרת. ניתן לשאול מה יכולות להיות המטרות של כתיבת מבוא? (למשל: הסופר מסביר מה הניע אותו לכתוב, הסופר מעלה הרהורים בקשר לסיפור, היוצר מעוניין ליצור רושם שהסיפור אכן אמיתי, היוצר מביא רקע או פרטים שחשובים להבנת

הסיפור ועוד). מה הייתה מטרת הסופרת שלפנינו בכתיבתו? כפי הנראה רצתה לעורר עוד יותר את המתח והסקרנות כלפי הסיפור וגיבוריו.

שלב הקריאה: את הספר אפשר לקרוא בהמשכים בכיתה. אפשר גם לחלק אותו ל"מנות" לקריאה דמומה בכיתה. מעלות רבות יש לקריאה דמומה, אך קריאה בקול גם היא חשובה: זאת קריאה מפרשת שתעזור לילדים להבנת הסיפור וגם תרגיל אותם להאזין ל"צלילים", למוסיקה של הטקסט. מובן שעל המורה להתכונן לקריאה יפה בקול: יש מקומות של הרמת קול ויש שתיקות (לעיתים "רועמות"), יש קריאה איטית ויש קצבית וכד'. ישנם קטעים שמתאימים לקריאה בתפקידים של הילדים בגלל הריבוי בשיחות בסיפור. כך הם שותפים פעילים לקריאת הסיפור.

עלילה – שיא ונקודת תפנית: כדי להעמיק את ההבנה בסיפור וכדי לחוש בהזדהות עם העלילה, נבקש מהילדים לציין שיאים או נקודות תפנית בסיפור. משימה כזאת תחייב קריאה חוזרת וכן תעורר דיון בשאלה: מהי נקודת מפנה? מהו שיא? בדרך כלל נקודות מפנה מובילות את העלילה בהעמידן סיטואציה חדשה או דמות נוספת. נקודת שיא בסיפור יכולה להיות מקום שמאד מרגש, משמח, מפחיד, או מקום של "אין מוצא" או פתרון בלתי צפוי. הדיון יוכיח שיכולות להיות מספר נקודות שיא והבחירה היא אישית בהחלט.

אפשר לכוון את תשומת לב הילדים לבמות ההתרחשות השונות מבחינת **המקום והזמן**. גם זה עיסוק שיחייב חזרה על העלילה עצמה. **עיון ודיון:** מאחר והגיבור הוא בעל חיים כדאי לקיים דיון על יחסי אהבה / רתיעה בין אנשים לבעלי חיים, כשהילדים מתבקשים לספר מחוויותיהם האישיות ואף להביא תמונות מתאימות. העמקה בעלילה יכולה להציב למבחן את התנהגותו של גדי: האם המהלכים שזים לאורך כל הסיפור הם נכונים ולמי? האם ההתעקשות שלו מוכיחה על אהבתו אל הנמר או שמא אפשר לחשוב על מניעים אחרים? כדאי לערוך משפט שידון בדמותו ובמעשיו בעזרת קטגור, סנגור, עדים וחבר שופטים. עצם הכנת המשפט והדיונים שיבואו בעקבותיו, יתרמו רבות להזדהות עם הספר ולחשיבה ביקורתית על המתרחש בו. דיון אחר יכול להיות בנושא: "חשיבותו או נחיצותו של גן החיות" – כיצד חשות החיות? האם השבי טוב להן? האם יש בו נזק? וכו'. את הדיון אפשר לסכם בעזרת כרזות שיוכנו על ידי הילדים: בעד ונגד כליאת החיות בגן החיות.

כתיבה יוצרת: תועלת רבה אפשר להשיג בעזרת כתיבה יוצרת: הנמר כותב את נקודת ראותו על קטעים בסיפור. הנמר יכול גם לכתוב חוויות במכתבים מיערות אפריקה. הקורא גם הוא יכול לכתוב מכתב לנמר. יש ילדים שיעדיפו לכתוב לסופר, לשאול אותו ולהעיר.

הקורא כותב את חוויותיו האינטלקטואליות או הרגשיות תוך כדי קריאת הספר: מה הרגיש? למה ציפה? ממה התאכזב? היכן חש אופטימיות לגבי עתיד הידידות בין הנמר לגדי? והיכן חש פסימיות? תוך כדי קריאה, כדאי לעצור ולהציע לילדים לכתוב שאלות שמתעוררות אצלם ביחס לעלילה או לגיבורים: מה אני רוצה לדעת שעדיין מוסתר ממני? אפשר שכל ילד יבחר משפט או קטע בספר שמעורר את התנגדותו. כך ניתן ביטוי לקול האישי של כל ילד. הכתיבה מעשירה את שפת

הילד שלומד לגוון את השפה על ידי שימוש בעושר של מילים. הוא גם מתוודע למשלבים שונים של השפה ולדרכי השימוש בהם.

סיום אחר ומילוי פערים: אפשר להציע סיום אחר לסיפור וכדאי גם לדון בפתרון שהציעה הסופרת. גם מילוי פערים היא דרך טובה להעמקת ההזדהות עם הסיפור: מה קרה בסיטואציות שונות שהסופרת אינה כותבת? העמדת שאלות מפתחת את הדמיון של הילדים. לכל שאלה או אפשרות ניתן להציג מספר אפשרויות ומגוון של תשובות.

אמנות ויצירה: תחומי אמנות שונים הם כר נרחב לפעילות חיובית: אפשר לבחור סיטואציה בסיפור ולצייר אותה כקומיקס. יש לנמק את בחירת הסיטואציה. אפשר לעצב הזמנה אמנותית למפגש הקשור בסיפור, אפשר ליצור קולאז' שבמרכזו שם הספר ומסביבו ביטויים, תמונות, מילים וכד' הנוגעים לנקודות משמעותיות בספר. הדיון ייסוב סביב המסר של הקולאז'. כדאי לעודד את הילדים לכתוב מודעות פרסומת לספר. יש לשקול היטב מה ידחוף את הקוראים לקנות או לקרוא את הספר. גם עבור הפרסומת אפשר ליצור מצגת שתבטא מצבים חשובים בסיפור. כמו כן אפשר ליצור משחקים ("רביעיות", "סולמות וחבלים", "סבלנות" ועוד) שיתבססו על מהלך העלילה. כך גם יצירת סימניה, בול, פאזל, הכנת "קדימון" לשידור הסיפור, או עיצוב כריכה אחרת ואולי מתן שם אחר לסיפור. אפשר לכתוב מהדורת חדשות על האירועים השונים או תוכנית רדיו שתכלול הקלטות, ראיונות, מוסיקה מתאימה וכד'. כל ילד או קבוצה מציגים את עבודתם ומנמקים את הבחירה מבחינת התכנים, החומרים, הסגנון וכד'.

חידון: לסיכום העיון בספר כדאי ליצור חידון (אפילו מחורז) על ההתרחשויות והדמויות בספר.

יחידת לימוד שנייה: דמויות הגיבורים

השאלה הראשונה היא: מי גיבור? או במילים אחרות: מי ראוי להיקרא גיבור? האם נדמה אותו כחזק, גדול, בלתי מנוצח? בספרות, הגיבור הוא "דמות שמסביבו מתרכזת העלילה". לפי מקומו בעלילה נוכל לומר אם הוא דמות ראשית או משנית. בספרות העכשווית אנו מכירים גם את המושג "אנטי גיבור". זהו אותו אדם חלש, כושל, שעומד במרכז הסיפור אך אין בדמותו הרואיות בכלל.

בסיפור שלנו יש שני גיבורים ראשיים שעליהם נסוב הסיפור. לצדם יש גיבורי משנה ומאחוריהם גם גיבורי רקע שמעשירים את היצירה ומוסיפים לה צבעוניות. גדי הילד ולולי הנמר – עליהם מסופר. מערכת היחסים ביניהם היא מרכז העלילה. גדי הוא ילד רגיל בעל תכונות טובות. בגלל טוב לבו הוא נקלע לסיטואציה הזאת ואילו הנמר הוא המוביל את התפתחות העלילה. ככל שהוא גדל והופך מגור קטן לנמר גדול, הולכת העלילה ומסתבכת. מובן שלאף אחד אין שליטה על התהליך.

בשלב ראשון ברצוננו להכיר ולהגדיר את הגיבורים הראשיים. עלינו להכין להם תעודות זהות. אפשר לכתוב על כך, אבל אפשר גם להעמיד ילדים שעליהם יתלו תלמידי הכיתה פתקאות שבהן רשומות תכונותיו של כל אחד והאינפורמציה הידועה לנו על משפחתו, תחביביו, מזונו וכו'. כל בעל

פתק יצטרך להוכיח מניין הוא יודע את האינפורמציה. יתכן שיתפתח דיון על הפתקים. אחר כך עלינו להחליט האם **הדמות היא עגולה או שטוחה**. דמות עגולה: משתנה, מתפתחת, ואינה דומה בסופה למה שהייתה בתחילת העלילה. בדרך כלל מעדיפים שהמידע על הדמות יגיע ממקורות מידע שונים ומגוונים: מדברים שהיא אומרת על עצמה, ממה שנאמר עליה על ידי אחרים, מתיאור עקיף של התנהגותה, מהמראה החיצוני שלה וכד'. חשוב להקנות את המושגים: "אפיון ישיר" ו"אפיון עקיף". דמות שטוחה נשארת ללא שינויים מתחילת הסיפור ועד סופו. זאת דמות חד-ממדית.

הפעלות לבירור עולמן הפנימי של הדמויות: לאחר שיש לנו מידע על הדמות, אנחנו יכולים לראיין אותה לעיתון או לתוכנית אירוח (כמו "אלה הם חייך"). יש צורך לעזור לילדים להכין את השאלות החשובות והמהותיות כדי להעלות את רמת הדיון. יש שיעדיפו לאסוף חפצים שקשורים לחיי הדמות ולערוך חידון על הקשר בין הדמות לחפצים. כדאי לדון בשאיפות שהיו לכל אחד מהגיבורים: האם הם מימשו אותן? כדאי לערוך רישום של כל הדמויות המופיעות בסיפור על פי סדר הופעתן או על פי חשיבותן; גם על כך אפשר לנהל דיון. דמויות המשנה הן הוריו של גדי שמלווים את כל הסיפור בסבלנות רבה. הם מעורבים בכל, אך נותנים לגדי את האחריות על החלטותיו. האם הם צודקים בדרך פעולתם? האם היו יכולים לפעול אחרת? גם אנשי הטבע חשובים: דן, איש גן החיות וחיים, איש שמורות הטבע, שיש להם אחריות גם על האנשים אך בעיקר על החיות. האם פעלו כשורה? האם היה נכון לכוון את גדי לשקר ולרמות את הנמר? מה אתם הייתם עושים במקומם? הבה ניתן להם לדבר ולספר כיצד הם ראו את המצב. האם נכון היה לירות על הנמר? (מה שכמעט קרה). כדאי לכתוב להם מכתבים (אולי מכתבי תודה?).

דמויות הרקע הן אנשי המושב, ילדי בית הספר, המורה וכד'. מה דעתנו על יחסם למקרה? עכשיו ניתן את זכות הדיבור לדמויות עצמן: גדי מסביר את התלבטויותיו בתחנות שונות של הסיפור. גדי כותב שיר פרידה לנמר עם עלייתו לאוניה. גדי אוסף את כל חבריו ומבקש את עזרתם בטיפול בנמר כדי שלא ישלחו אותו לגן החיות. מהי תגובת חבריו? חשוב לצטט משפטים שאומרים לגיבורים בספר ולשמוע את התייחסותם.

הנמר מספר סיטואציות מתוך הסיפור מנקודת ראותו. אפשר לכתוב חלומות שחולם אחד הגיבורים דרכם נכיר את עולמו הפנימי, את פחדיו או תקוותיו. האם גדי מרגיש הקלה כשהוא רואה את הנמר על האוניה? אולי צער? יש לנמק. האם נוכל לציין רגעי שיא במערכת היחסים בין שני הגיבורים הראשיים? האם יש במערכת היחסים סיטואציות אותן נוכל להמחיש?

אמנות ויצירה: אפשר להכין דגמים של מקומות שקשורים לעלילה: דגם של גן חיות שמסביבו ציטוטים מתוך הסיפור, או דגם של המערה בה התחבא לולי וכד'. זה כמוכן דורש הכנה והתארגנות (אולי בקבוצות) וכן מציאת טקסטים מתאימים.

אפשר למצוא בסיפור תיאורים של הנמר, גופו, תנועותיו, הקולות שלו וכד'. כדאי לרשום את התיאורים ואפילו לצייר. האם משהו יכול לדמיין כיצד הגיע הנמר לתחום המושב של גדי?

כדאי לתת תעודות לגיבורים השונים על מעשים יוצאי דופן שעשו בסיפור. גם על כך אפשר לדון: למי מגיע צל"ש? ואולי נזיפה? כדי להרחיב את היריעה כדאי לחפש חומר (סרטים, תמונות) על חיי הנמרים ועל יחסם לבני אדם.

יחידת לימוד שלישית: אמצעים אמנותיים

יחידה זו עוסקת באמצעים האמנותיים בהם משתמשת הסופרת כדי לומר את דבריה ולהביא משמעות לסיפור.

דמויות קוטביות: הסופרת בחרה להעמיד **דמויות קוטביות** זו לעומת זו: ילד לעומת נמר. בכך היא מציגה את השאלה האם אפשרית ידידות בין האדם לחיה (שאינה ביתית). לכאורה בחלק הראשון של הסיפור הכול אפשרי. אך בהמשך מובילה הסופרת את עמדתה שהחיה זקוקה לסביבה הטבעית שלה ולא לחיים בשבי כחית מחמד בבית או בגן החיות. שום צורה של שבי אינה מקובלת לפי דעתה.

חזרה: לצורך זה היא מרבה **בחזרות** על הסיטואציה הבלתי אפשרית שרוצה גדי: לגדל נמר בחברת בני אדם. הקושי הוא גם לחברה האנושית וגם לחיות. המצבים החוזרים שהופכים קשים יותר ויותר משכנעים אותו שזה בלתי אפשרי. כדי לחזק את דעתה, מפרטת הסופרת את הקשיים ההולכים ונערכים בפני גדי: הניכור מצד החברים והמושב, הריחוק מחיי החברה, אפילו מהבריכה, אפילו עם אחותו הקטנה אין רוצים לשחק, חוסר היכולת להאכיל את הנמר, הנזקים הוא עושה, הרעב והעייפות של גדי, והכישלון בבית הספר. כבר בתחילת הספר, מתעכב **זיהוי הנמר**. למעלה משלושה פרקים אנו תוהים מי הוא? גדי אינו מוכן להכיר בו כנמר. בירור הזהות חשוב כדי לראות את המציאות, אך גדי אינו רוצה לראות אותה. יש פירוט רב של הכינויים אותם נותנים לנמר: יללת הרוח, תינוק נפחד, גור, חתול, חתול בר נורא, חתול ביצות, משהו לא טוב, חית טרף, חיה רעה, חית טרף, נמר ועוד. קשה לעמוד מול המציאות של נמר טורף בבית או במושב.

ככל שהפרטנות מתארת יותר את המסירות וההקרבה הבלתי נלאית של גדי, נאמנות בלתי נתפסת, כך צורבת יותר המחשבה שהכול לשווא. הנמר נכשל פעם אחר פעם בהתנהגות אלימה והמצב הוא ללא מוצא.

הטרמה: יש בסיפור **גורמים מטרימים** (נושא הרומז על מה שיהיה: הבריחה החוזרת מגן החיות, הפרידות הקצרות הרומזות שהפרידה האמיתית עוד תבוא. התיאורים המפורטים של גופו המתפתח של הנמר, תיאורי כמויות האוכל שהוא זולל – כולם מנבאים ומכינים אותנו לקראת הסוף).

היפוך והנגדה: הסיפור פותח בתיאור פסטוראלי של הנוף והטבע בסביבות המושב וזאת כהכנה **להיפוך** שיבוא עם גילוי הנמר. לתוך השקט הנפלא פורץ הסיפור מפחיד. הצבת **ניגודים** בריחוק של החברה לעומת המסירות והאהבה שנותן גדי.

דו-שיח ושאלות: הסופרת מציגה **גיבורים ילדים** וחיי משק יפים כדי לחבב את הסיפור על הקוראים ולגרום להזדהות. הספר בנוי ברובו על **שיחות**. דו-שיח מקרב את הקורא אל האירועים

ויוצר הרגשה של נוכחות של הגיבורים. הרבה שאלות מופיעות בספר והן מרמזות על הדילמות הרבות שמועלות בספר: מהי נאמנות? עד כמה טובה המסירות? האם אפשרית ידידות אמת עם בעלי חיים? כיצד פותרים מצבים מורכבים? כיצד צריכה החברה להתייחס למצבים כאלה? מה הן זכויות בעלי החיים? מה עושים כשיש התנגשות בין רצון היחיד לכללי החברה? מהי משמעות המשפט: "את לולי כבר חינכתי לאהוב אנשים ולא לפחד מפניהם, [...] הגיע הזמן ללמד זאת גם את בני האדם" (עמ' 33) ועוד. וביחס לספר: האם הוא שינה את דעתנו? האם חשנו אמפתיה כלפי המתרחש? האם הוא ענה על הציפיות שלנו? מה הם הרגשות שפיתח אצלנו הספר? ועוד.

מובן שכדאי להעשיר את הפעילויות בכל תחומי האמנות, כך שכל ילד יוכל להביע את עצמו בתחומי האינטליגנציה האהובים והמקובלים עליו, והילדים יועשרו במגוון רחב של תחומים: בדרמה, במוסיקה, בתנועה, באמנות פלסטית, בהבעה בעל פה, בעיצוב ובפיסול וכמובן בכתיבה יוצרת לסוגיה. מומלץ לגוון על ידי עבודות בזוגות או בקבוצות.

ביבליוגרפיה

- ארליך, שמואל (2001). "אחרות, גבולות ודיאלוג: הרהורים" בתוך: חיים דויטש ומנחם בן ששון (עורכים). **האחר: בין אדם לעצמו ולזולתו**. תל אביב: ידיעות אחרונות, עמ' 16-36.
- ברוך, מירי (2006). "סיפורים על בעלי חיים במצוקה ככלי לפיתוח אמפתיה אצל ילדים בגילאי הגן ואילך". **חיות וחברה**, 32, עמ' 35-43.
- גרין-שוקרון, רננה (2006). "להשמיע את קולו של האחר". **ספרות ילדים ונוער**, 124, עמ' 18-21.
- גרין, רבקה (2002). "אחד ומיוחד. מוטיב השונה בספרות ילדים". **הד הגן**, סז (ב), עמ' 94-103.
- זורון, שני (2002). "הקשר בין ילדים לבעלי חיים – מגוון היבטים". **חיות וחברה**, 11, עמ' 8-19.
- סצ'רדוטי, יעקובה (2013). "אני אתה והוא: על גישות שונות בספרות הילדים ביחס לילד בעל הצרכים המיוחדים". **הד הגן**, ע"ח (ב), עמ' 103-96.
- צ'בל, אריאל (2002). "איך הפכה הרפת לביתה של הפרה: מבט ביקורתי בספרות ילדים". מתוך אתר: **אנונימוס: עמותה לזכויות בעלי חיים**, קישור מקוון: <http://anonymous.org.il/art128.html>